

Csicsay Alajos

Nagy László, a gyermektanulmányozás magyar úttörője

Nagy László

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05100/05123/05123.pdf>

Nagy László (1857–1931) neve a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus összehívásának szorgalmazása kapcsán tűnt fel a magyar oktatásügy történetében. Ez már magában is kiemelkedő cselekedet volt, de ő ennél sokkal maradandóbb dolgokat vitt végbe, amelyről az egész életén át végzett munkássága tanúskodik. A pálya iránti vonzalmát feltehetően édesapjának, id. Nagy Lászlónak (1816–1875) köszönhetette, aki szintén pedagógus, pontosabban tanfelügyelő és szakíró volt.

Középiskolai tanári diplomáját Budapesten szerezte meg 1881-ben. Pályáját tanítóképzői tanárként kezdte Budapesten. Kezdetben természettudományi tantárgyakat tanított, de rövid idő múltán áttért a pszichológiára és a pedagógiára. Hogy mikor lett tagja a Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának, arról nem tudok pontos adattal szolgálni, csupán annyival, miszerint 1890-ben, e bizottság égisze alatt szervezték meg a IV. egyetemes tanítógyűlést Budapesten (e gyűlések nem azonosak a szóban forgó tanügyi kongresszusokkal), melynek résztvevői között ő is ott lehetett.

Egy másik adat: „1895 körül kezdett felfigyelni a külföldi gyermektanulmányi mozgalomra, annak első törekvéseire és eredményeire. Ezzel függ össze, hogy a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus naprendjére már felvétette a *Gyermekpszichológia tételeit is*” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 214). Nagy László ekkor már eléggé ismert volt a szakmai körökben. 1889-ben alakult meg ugyanis a *Magyar Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete*, melynek főtitkárává őt választották. Am nem ez volt a legfontosabb szerepvállalása, hanem az, hogy 1903-ban megalakította a Gyermektanulmány Bizottságot, majd 1906-ban olyan neves személyiségekkel mint *Ranschburg Pál* (1870–1945) elmegyógyász, orvos–pszichológus, *Weszely Ödön* (1867–1935) pedagógus, *Nógrády László* (1871–1939) filozófiatanár, létrehozták a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot, amely 1944-ig, majd 1945 és 1948 között működött. Szinte természetes, hogy ők is kongresszusoztak, de ami lényegesebb, összegyűjtötték a gyerekek alkotásait, rajzait. Ezek a rajzok magukra vonták Nagy László figyelmét, olyannyira, hogy lélektani vonatkozásban tanulmányokat írt róluk. Feldolgozásuk, egyszersmind bemutatásuk céljából 1911-ben létrehozták a Gyermektanulmányi Múzeumot. „1913-ban megindították a *Gyermektanulmányi Könyvtár és a Gyermektanulmányi Füzetek kiadványsorozatát*” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 214).

Ebben az évben tartották meg Budapesten a Gyermektanulmányi Kongresszust is, melynek határozatai között szerepelt többek között, hogy a jog- és orvostanhallgatók gyermektanulmányi képzésben részesüljenek, és mi sem természetesebb, hogy a tanárjelöltek úgyszintén. Mindegyik csoport számára külön szekciót hoztak létre. Véleményem szerint azonban abban az időben az már enyhe túlzás volt, hogy a nagyobb városokban fel kell állítani kísérleti lélektani laboratóriumokat „a gyermekek testi–lelki vizsgálata érdekében”.

Szinte természetes, hogy ezekből az elképzelésekből alig valósult meg valami, mert közbejött az első világháború és az azt követő forradalmak. Azonban az lett volna igazán meglepő, ha a kiemelkedő munkát végző tanárok a forradalmak idején nem aktivizálódnak. Első teendőjük volt, hogy az őszirózsás forradalom idején megalakították a Közoktatási Reformbizottságot, és 1918. december 21-én nekik terjesztette be Nagy László az általa kidolgozott, gyermektanulmányi alapra épülő *A magyar közoktatás reformja* című tervezetet, melynek megvalósítását a két tagozatra osztott, nyolcosztályossá átszervezendő általános iskola felső tagozatában kellett volna elkezdni. A tervezet célja az volt, hogy „*az iskolai tanulmányokat nem az ismeretek, hanem a gyermek fejlődése felől közelíti meg, ennek megfelelően alapvetően nem is tantárgyanként, hanem életkori ciklusokként szervezi. Mindenütt előtérbe állítja a gyermek életkorilag adott érdeklődését, hajlamait, aktivitását, s így «tanulmányokon» sem elsőrendűen verbális, hanem cselekvő oktatást (aktív ismeretszerzést) kell érteni. (...) A gyermek érdeklődésének lélektana c. művében – e felfogás nem egyéb, mint az érdeklődés mesterséges, azaz didaktikai hatásokkal történő irányítása, különös tekintettel arra, hogy csak azoknak a megismerési processzusoknak van átütő, az egész személyiséget formáló hatása, amelyek az érdeklődés érzelméből származnak. E felfogásból nő ki az «alkotó munka» középpontba állítása, mivel ez mozgatja meg leginkább a személyiség összes erőit, eltérően a részismeretek elszigetelt közlésétől, amit a passzivitás v. csak egyes elmeműködések megindítása követ. (...) Mindenben rendkívül korszerű – a személyiség egészének a fejlesztését célba vevő – oktatási folyamat körvonalai bontakoznak ki előttünk, amelyek tanulságait a tömeges gyakorlatban azóta sem tudtunk elégséges mértékben kamatoztatni.*” Hogy miért nem, azt később azzal próbálták indokolni, hogy „*ezek a rendkívül modern és magas színvonalon kifejtett didaktikai nézetek néhol túlzott megfogalmazásban jelennek meg, némely vonatkozásban veszélyeztetni látszanak a rendszeres ismeretszerzés követelményét...*” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 214). Mintha a kettőt nem lehetett volna összehangolni és együtt beépíteni és alkalmazni a gyakorlatban.

Azonban nem ebben keresendő a fő ok, hanem mint előbb utaltam rá, a pedagógusok a reformterveik megvalósítására kitűnő lehetőséget láttak 1918 végén és 1919 első felében. Ráadásul Nagy László „*... tudományos teljesítményét, haladó nézeteit a proletárdiktatúra is elfogadta, és ezáltal, 1919-ben a Közoktatási Népbiztosság munkatársa lett*”. A Népbiztosság szerkesztésében megjelenő Fáklyában két cikket írt: 1919. április 29-én *Gyermektanulmányi pedagógiai múzeumot szerveznek* és 1919. május 13-án *Az egyéni nevelés az iskolában* címmel” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 214). A tanácsköztársaság bukása után, mintha semmi sem történt volna, folytatta a munkáját, és megírta a *Didaktika fejlődéstani alapon* (Budapest, 1921) c. munkáját. Mi sem természetesebb, hogy 1922-ben nyugdíjazták, miáltal véget ért a tanári pályája. Hiába akarták őt mellőzni, „*megszervezte a Fővárosi Pedagógiai Szemináriumot, ahol lélektani laboratóriumot működtetett, melyben főleg pályaalakmassági vizsgálatokat végzett egészen a haláláig. (...) Ugyanakkor tudatában van annak, hogy az iskola gyermekvédelmi intézmény is, kötelessége tehát a gyermekek egészségének, erkölcsének a védelme és a tehetséggondozás. Reformtervei egyenesen Eötvös József 1870-ben készült javaslataihoz kapcsolódtak. Magyarországi pedagógusok, pszichológusok (többek között Kemény Gábor, Baranyai Erzsébet, Mérei Ferenc) sokat merítettek Nagy László pedagógiai és pszichológiai munkásságából, emberibbé, hasznosabbá és eredményesebbé tegyék az iskolai oktatást*” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 214). Itt meg kell jegyezni, nem áll szándékomban, akárcsak pár mondat erejéig is érinteni, pláne nem értékelni a Magyar Tanácsköztársaság oktatáspolitikáját, mert mint sok más forradalmi felbuzdulás, sok csábító ígéretet helyezett kilátásba, viszont az összeomlás rengeteg szellemi értéket temetett maga alá.

Mindazonáltal nem egyedül Nagy László volt, akit a szóba került két forradalom ideje alatt végzett, haladó szellemű, pedagógiai munkásságáért felelősségre vontak, hanem olyan kiváló egyéniségeket is, mint *Babits Mihály, Balassa József, Benedek Marcell, Laczkó Géza, Révay József* (nem tévesztendő össze a Rákosi Mátyás klikkjéhez tartozó Révai Józseffel), de hadd ne soroljam tovább őket, mert sokan voltak, akiket eltiltottak a katedrától. „*Simonyi Zsigmond nem várta meg, hogy elcsapják, belehalt az izgalomba. Jászi Oszkár, Alexander Bernát, Révész Géza és sokan mások külföldre emigráltak; de azért Alexandert kizárták a Filozófiai Társaságból (amelynek nemcsak elnöke: lelke volt) és – Móricz Zsigmonddal együtt – a Kisfaludy Társaságból. (...) Benedek Marcell naivsága az volt, hogy amikor harmincnégy éves korában, 1919 tavaszán katedrához jutott, azt hitte: végleg révbe érkezett; nem vette észre, hogy napjai meg vannak számlálva.*” (Benedek, 1977, 102). Azonban csak a tanári pályáján számláltattak meg a napjai, ami kétségtelenül gorombaság volt, ezért nagyon rosszul esett neki, annak ellenére, hogy önként lemondott a tanári pályáról. Viszont ezután bontakozott ki az írói, irodalomtörténeti és a műfordítói munkássága. Számomra ő volt az első és egyike a legnagyobbaknak, aki bebizonyította, hogy nemcsak a katedrán lehet eredményesen tanítani, hanem úgy is, miként József Attila tette, és mindazok, akikről az akkori és minden idők politikai háborúk nyertesei tévesen azt hitték, és máig azt hiszik, a szellemüket is sikerül(t) „megégetniük”.

Arról, hogy Nagy László félreállítása miként játszódtott le, sajnos nem tudok részleteket idézni. Azt viszont tudom, hogy a gyermektanulmány, más néven *pedológia* – ne tévesszen meg senkit, hogy a talajtannak is ugyanez a görög eredetű neve – „*a gyermekekre vonatkozó nevelési, lélektani és szociológiai, ismeretek összessége, az erre épülő gyakorlat*” (www.arcanum.hu), melynek magyarországi úttörője Nagy László volt. Csak sajnos fölöttébb szerencsétlen időben – vajon melyik nem volt az a történelem folyamán –, amikor törvényszerűen el kellett buknia. Illetve azoknak kellett elbukniuk, akik megkezdték művelni. Szerencsére azonban nem mindegyiküknek.

Mert volt az oktatás–nevelésügy történetében egy szokatlanul furcsa karriert bejárt, érdekes személyiség, *Imre Sándor* (1877–1945). Felsőfokú tanulmányait a kolozsvári egyetemen Schneller István (1847–1939) tanítványaként végezte, ahol 1898-ban német–magyar szakos középiskolai tanári diplomát szerzett, és ugyanabban az évben doktorrá is avatták. Utána sorra látogatta a németországi egyetemeket, két év után hazatérve kinevezték a Kolozsvári Református Főgimnázium tanárává. Nyolc év múlva már Budapesten találjuk mint a polgári iskolai tanítóképző (*Paedagogium*) pedagógiatanárát. 1912 és 1918 között volt az intézmény igazgatója, viszont 1918 őszén belesodródott a forradalmakba. 1918. október 9-től a Vallás- és Közoktatási Minisztérium helyettes államtitkára, a Tanácsköztársaság kikiáltása után 1919. március 21-től április 27-ig a Közoktatási Népbiztosság vezető tisztségviselője, de ekkor visszakerül a polgári iskolai tanítóképző élére. Hogy miért, arról nem találok feljegyzést. Mint tudvalevő, augusztus 1-jén megbukik a tanácsköztársaság, viszont augusztus 7-től 15-ig József főherceg mint a Magyar Népköztársaság kormányzója – szinte hihetetlen dolgok voltak – megbízza őt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium vezetésével. Felmentése után, 1919. augusztus 16-tól 1924-ig a VKM államtitkári tisztségét látja el, de ekkor már Horthy Miklós a király nélküli Magyar Királyság kormányzója és gróf Bethlen István a miniszterelnök. Hát ezért furcsa Imre Sándornak a politikai karrierje. 1925-től a szegedi egyetem, 1934-től a haláláig a budapesti Műegyetem pedagógiatanára. Őt soha nem vonták felelősségre, nem állították fegyelmi bizottság elé, pedig 1913–1919 között együtt szerkesztették Fináczy Ernővel (1860–1935) a legrégibb, ma is létező pedagógiai folyóiratot, a *Magyar Paedagógiát*, és voltak tagjai a *Magyar Paedagógiai Társaságnak* (Pedagógiai Lexikon, 1977, 188; Bölöny, 1987, 98, 307). Azonban kérdés, hogy miként alakult a sorsa a gyermektanulmányi társaságnak, illetve

magának a pedológiának. „1921-ben a meglévő szakosztályok mellé gyermekvédelmi és jogi, gyermekirodalmi, valamint pályaválasztási szakosztályokat is szerveztek, 1923-ban megalakították a Szülők Szövetségét a ~ keretében. 1925-ben az Imre Sándor elnökle alatt működő alapszabály-módosító választmány javaslatára a ~ neve Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság lett, s megváltoztatták a ~ belső szervezetét is.” (Pedagógiai Lexikon, 1977, 66).

Amennyiben ismerjük a 20. század viszonyosságokkal teli történelmét, cseppet sem csodálkozhatunk azon, hogy a korukat megelőző kiváló szakemberek pszichológiai és pedagógiai törekvései rendre kudarcra lettek ítélve. Évtizedeknek kellett eltelniük, hogy újra át lehessen gondolni őket, és amit lehetett, feléleszteni és hasznosítani közülük.

Felhasznált irodalom

Benedek István (1977): *Benedek Marcell*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

Bölgöny József (1987): *Magyarország kormánya 1848–1987*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Nagy Sándor (szerk.) (1977): *Pedagógiai Lexikon*. III. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó.

<https://www.arcanum.com>pedologia-F3681>